

הגרועה והחשובה שבמלאכות

הפנים השונות של מלאכת הוצאה / הרב הלל נגן

- ❖ מבוא
- ❖ המקור למלאכת הוצאה
- ❖ אבות ותולדות
- ❖ עקירה ממקום ד' על ד'
- ❖ הוצאה ושביתת כלים

מבוא

מלאכת הוצאה היא אחת המלאכות המרכזיות מבין מלאכות שבת. מתוך 24 פרקי מסכת שבת, יותר משישה פרקים עוסקים בדיני הוצאה וההלכות היוצאות ממנה.¹ אם מוסיפים למניין גם את פרקי מסכת עירובין, שעוסקים רובם ככולם בדיני עירוב והוצאה, נמצא שחלקים נרחבים מאוד מהעיסוק בשבת מוקדש למלאכה זו. אם לא די בכך, המשנה שפותחת את המסכת עוסקת בדיני הוצאה, מה שמדגיש את מרכזיותה של ההוצאה בעיצוב אופייה של השבת.

אולם, למרות זאת, הפתיחה של מסכת שבת במשנה על דיני הוצאה מפתיעה. היחידה המרכזית שבה המשנה עוסקת בדיני הוצאה היא בפרקים ז-יא, מיד לאחר שהמשנה מפרטת את ל"ט אבות מלאכה. משנת "אלו יציאות" שבה נפתחת המסכת מנותקת מהפרקים שבה מופיעה מלאכת הוצאה וניצבת בודדה בפתיחת המסכת. מיד לאחריה המשנה מתחילה בתיאור כרונולוגי של ההתארגנות לשבת, מה שמדגיש את חוסר ההתאמה של משנה א למבנה המסכת. הראשונים ובראשם הריב"א הוטרדו מכך שמשנה א איננה מתאימה לשאר המשניות שמקיפות אותה, ולעובדה שהיא מנותקת משאר דיני הוצאה:

¹ פרקים ה-ו, חציו של פרק שביעי, ופרקים ח-יא.

הקשה ריב"א דדיני הוצאות שבת היה לו לשנות גבי אבות מלאכות אחר פרק כלל גדול לקמן (דף עג.) דהתם קתני אבות מלאכות מ' חסר אחת וקתני הוצאה לבסוף והוה ליה להתחיל כסדר בדברים דמיירי בע"ש מבעוד יום (תוד"ה יציאות, שבת ב ע"א).

ראשונים ואחרונים שעסקו בסוגיה הציעו פתרונות רבים לבעיה זו, וכל פתרון מציג פן ייחודי אחר של מלאכת הוצאה. חלק מהתירוצים תלו את הפתיחה בהוצאה בדינים הרבים של מלאכת זו,² בנוכחות המרכזית של ההוצאה בחיי היום יום, ובעובדה שהיא מלאכה חריגה שיש צורך להדגישה.³ אחרים תלו זאת במרכזיותה של מלאכת הוצאה במקרא⁴ ובחשיבות שלה למהות השבת,⁵ ויש כאלה שהפליגו וטענו שבניגוד לדברי ריב"א, מלאכת הוצאה דווקא משתלבת עם הפתיחה הכרונולוגית של המסכת כולה.⁶

במאמר זה אנסה להציג הסבר נוסף להפרדת משנה א מהיחידה המרכזית של משניות ההוצאה. ניתוח של מלאכת הוצאה מראה שהיא מוצגת במשנה א בצורה שונה מכפי שהיא מוצגת בפרקים ז-יא, מה שהוביל את רבי להביאה בנפרד. שתי ההצגות השונות של מלאכת הוצאה מאירות את המורכבות והדואליות של מלאכה זו, ומסייעות להבין את הסיבה שמלאכה זו חשובה כל כך ובולטת מתוך ל"ט מלאכות שבת.

המקור למלאכת הוצאה

אחת מהסוגיות הנידונות בקשר למלאכת הוצאה היא מקורה של המלאכה כמשכן. הגמרא עוסקת במפורש בשאלה זו בפתיחת פרק יא, ודורשת את מלאכת הוצאה מציורי משה להפסיק את תרומת המשכן לפני שבת:

הוצאה גופה היכא כתיבא? - אמר רבי יוחנן: דאמר קרא "ויצו משה ויעבירו קול במחנה". משה היכן הוה יתיב - במחנה לוי, ומחנה לוי

² ריב"א שם.

³ ר"ת שם ורמב"ם בפירוש המשנה.

⁴ פני יהושע מסכת שבת דף ב ע"א ד"ה יציאות.

⁵ חידושי גור אריה למהר"ל על מסכת שבת ד"ה התחיל התנא.

⁶ חתם סופר מסכת שבת דף ב ע"א ד"ה הא דמתחיל.

רשות הרבים הואי, וקאמר להו לישראל: לא תפיקו ותיתו מרשות היחיד
דידכו לרשות הרבים (שבת צו ע"ב).

מקור נוסף למלאכת הוצאה מופיע במסכת עירובין. הגמרא שם עוסקת בחיוב
לעשות עירוב תחומין במחנה, ובשאלת המקור לעירוב תחומין מהתורה:

אמרי דבי רבי ינאי: לא שנו אלא עירובי חצירות, אבל עירובי תחומין –
חייבין. דתני רבי חייא: לוקין על עירובי תחומין דבר תורה... רבי יונתן
הכי קשיא ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, וכל לאו שניתן לאזהרת
מיתת בית דין אין לוקין עליו. אמר רב אשי: מי כתיב אל יוציא? "אל יצא"
כתיב (עירובין יז ע"ב).

הגמרא מבארת שחכמים חלוקים בהבנת הפסוק "שבו איש תחתיו, אל יצא איש
ממקומו ביום השביעי" שנאמר בפרשת המן. ר' יונתן מבין שפסוק זה הוא גם מקור
למלאכת הוצאה, ולכן יש בו לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין. בניגוד אליו, ר'
אשי מבין שהפסוק איננו עוסק כלל במלאכת הוצאה אלא רק באיסור תחומין.
למרות שמפשטות הסוגיה נראה שר' אשי דוחה לחלוטין את לימודו של ר' יונתן,
התוס' מבארים שלכו"ע הפסוק "אל יצא" הוא מקור למלאכת הוצאה, והמחלוקת
היא רק על דרכי הלימוד של דין תחומין מפסוק זה:⁷

דמשמע בכל דוכתא דהוצאה כתיב ביה בשבת, דבפר' כיצד צולין אמרי'
"המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיניח הוצאה כתיב
ביה כשבת", ולא מצינו לשון הוצאה בשבת אלא מהאי קרא ד"אל יצא
איש" (עירובין יז ע"ב תוד"ה לאו שניתן).

בעקבות הבנתם בסוגיה, במסכת שבת ממשיכים בעלי התוס' להשתמש בפסוק
"אל יצא" כמקור למלאכת הוצאה. הם מסבירים שהניסוח של משנת הפתיחה:
"יציאות השבת שתים שהן ארבע", רומז על המקור של מלאכת הוצאה, הציווי של
"אל יצא איש ממקומו":

⁷ זאת בניגוד לפירוש רש"י בסוגיה (ד"ה אל יוציא), שמבין שר' אשי דוחה לחלוטין את הלימוד
של ר' יונתן.

הוצאות הוה ליה למתני' אלא נקט יציאות לישנא דקרא "אל יצא איש ממקומו" ודרשינן מינה הוצאה, אל יצא עם הכלי ללקט המן (שבת ב ע"א תוד"ה יציאות).

יוצא מדברי התוס', שלמלאכת הוצאה יש שני מקורות מרכזיים: מקור אחד הוא הפסוק "אל יצא" שנאמר בפרשת המן, ומקור שני הוא הפסוק "ויצו משה ויעבירו קול במחנה" שנאמר בבניית המשכן. מקור אחד רמוז בלשון המשנה בפרק ראשון, ומקור שני מופיע בדברי הגמרא בפרק יא. העובדה שלמלאכת הוצאה יש שני מקורות מפתיעה, מדוע יש צורך בשני פסוקים ללימוד הלכה אחת? בעלי התוספות ערים לבעיה זו, ומסבירים שהדבר נצרך בגלל אופייה החריג של מלאכת הוצאה:

ותדע מדאיצטרין תרי קראי בהוצאה כדנפקא לן בריש הזורק מ"ויכלא העם מהביא" ובספ"ק דעירובין נפקא לן מקרא אחרינא דדרשינן "אל יצא איש ממקומו" אל יוציא והתם פירשתי והיינו משום דמלאכה גרועה היא איצטרין תרווייהו חד לעני וחד לעשיר (שם, תוד"ה "פשט בעה"ב").

תוס' מסבירים שמלאכת הוצאה שונה ממלאכות אחרות וגרועה מהן.⁸ מכיוון שכך, לא מספיק פסוק אחד כדי ללמוד ממנו את מלאכת הוצאה ויש צורך בשני פסוקים שונים שישלימו את לימוד המלאכה. פסוק ראשון מופיע בפרשת המן, עוד לפני נתינת התורה:

רְאוּ כִּי יִקְוּ נִתֵּן לָכֶם הַשֶּׁבֶת עַל כֵּן הוּא נִתֵּן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁעִי לְחֶם יוֹמִים שָׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יִצְאֵ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (שמות טז, כט).

על פי הגמרא בעירובין, מפסוק זה אנו לומדים דין כפול. מחד, אנו לומדים מהפסוק את יסודות שביתת האדם בשבת, ואת האיסור של האדם לצאת מחוץ לתחום מקומו בשבת. בנוסף, אנו לומדים מהפסוק את האיסור על טלטול חפצים והוצאה שלהם מחוץ לתחום שבו הם שובתים, והעברה שלהם מרשות לרשות. על

⁸ הראשונים האריכו להסביר מדוע מלאכת הוצאה נחשבת "מלאכה גרועה". מבין ההסברים הרבים המצוטטים בראשונים בולטות שתי גישות מרכזיות: גישה אחת מציינת את העובדה שמלאכת הוצאה איננה יצרנית ולפיכך אינה מלאכה קלאסית (או"ז שבת פב). גישה אחרת מצביעה על חוסר השיטתיות באיסורי הוצאה, שקשה לזהות את ההיגיון הפנימי שבה (שבת ב ע"א תוד"ה פשט).

פי דברי התוספות, המשנה הראשונה במסכת שבת רומזת בעדינות לחשיבותו של הפסוק הזה, במילות הפתיחה של המסכת "יצאות השבת שתיים שהן ארבע".

הפסוק השני שממנו נלמדת מלאכת הוצאה מופיע בתיאורי בניית המשכן בפרשת ויקהל:

וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לְאֹמֶר אִישׁ וְאִשָּׁה אֶל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלֶאכֶה לְתֵרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכְלָא הָעָם מִהֵבִיא (שמות לו, ו).

הפסוק מתאר את הציווי של משה על הפסקת הבאת התרומות למשכן, ולדברי הגמרא בפרק יא הדבר מלמד על איסור הוצאת חפצים בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים. מעבר לכך שבפסוק זה יש חזרה על איסור הוצאה, נראה שיש בו חידוש נוסף שאינו קיים בפסוק הראשון. הפסוק הראשון נאמר לישראל בזמן קבלת המן, עוד לפני קבלת התורה והאיסור על עשיית מלאכה. הפסוק מדבר על מצוות השביתה בשבת, ולא עוסק באיסור מלאכה.⁹ בפסוק השני, שבו משה מצווה על העם להפסיק להביא תרומות למשכן, יש כבר איסור מפורש על מלאכת הוצאה. הפסוק לא עוסק כלל בשביתה של האדם או הכלים, אלא מדגיש את האיסור שיש בפועל הוצאה. חידוש זה מודגש במיוחד בדברי הירושלמי, שמבארים שציווי של משה בא להגדיר את ההוצאה כאחת מהמלאכות האסורות:

מניין שהוצאה קרויה מלאכה? רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן שמע להן מן הדא: "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא". נמנעו העם מלהוציא מבתיהן וליתן לגיזברים (ירושלמי, שבת א, א)

לאורך הש"ס אנחנו מוצאים שני מקורות מרכזיים לאיסור הוצאה בשבת, כאשר כל אחד משלים את חברו. הפסוק הראשון מדגיש את השביתה שבשורשה של מלאכת הוצאה. הוא מופיע בפירוש במסכת עירובין ורמזו בתחילת הפרק הראשון

⁹ בגמרא חלוקים האם איסור תחומין הוא מדאורייתא או מדרבנן. אולם גם רבי עקיבא, הסובר שאיסור תחומין מדאורייתא ונלמד מהפסוק "אל יצא איש ממקומו", מודה שאין זה איסור מלאכה גמור ולכן העובר עליו לא נהרג. העובר על מלאכת הוצאה נהרג כמו בשאר מלאכות שבת, אולם כפי שנראה לעיל דין זה נלמד מהפסוק השני שנאמר בהוצאה ומובא רק בפרק יא. מעבר לכך, שנראה שלגמרא לא היה ברור שנהרגים על הוצאה כשאר המלאכות, והיא נדרשת ללימוד מיוחד כדי להוכיח שעונשה זהה לשאר מלאכות (שבת ו ע"ב).

של מסכת שבת. הפסוק השני מדגיש את העובדה שהוצאה היא מלאכה מל"ט מלאכות שבת, והוא מופיע בתחילת הפרק האחד-עשר במסכת שבת. באופן מפתיע, שתי דרשות הפסוקים המשלימות לא סמוכות זו לזו. עובדה זו מצביעה על כך שהמשנה והגמרא בחרו במכוון להפריד בין הדרשות השונות כדי לדון בנפרד בשתי הפנים השונות של מלאכת הוצאה – השביתה שבה והמלאכה שבה. בפרק א במסכת שבת נידונה מלאכת הוצאה כשביתה, ואילו בפרק יא היא נידונה כמלאכה.

אבות ותולדות

ההבדל בין הפסוקים הוא לא ההבדל היחיד בין תיאורי מלאכת הוצאה בפרק א ובפרק יא. מקום נוסף שבו הבדלים עולים, בצורה מפורשת אפילו יותר, הוא בתיאור האבות והתולדות שמרכיבות את מלאכת הוצאה.

הגמרא בפרק יא עוסקת במפורש בהגדרת האבות והתולדות, ומחלקת אותן כך:

אשכחן הוצאה, הכנסה מנלן? סברא היא, מכדי מרשות לרשות הוא, מה לי אפוקי ומה לי עיולי? מיהו, הוצאה - אב, הכנסה - תולדה... ולרבי אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב, אמאי קרו לה אב ואמאי קרו לה תולדה? - הך דהואי במשכן חשיבא - קרי לה אב, הך דלא הואי במשכן חשיבא - לא קרי לה אב. אי נמי: הך דכתיבא - קרי אב, והאי דלא כתיבא - קרי תולדה. (שבת צו ע"ב).

הגמרא מציינת שיש הבדל בין הוצאה של חפץ לרשות הרבים, ובין הכנסה שלו לרשות היחיד. למרות שבשני המקרים האדם מתחייב, הוצאה של החפץ לרשות הרבים היא אב המלאכה, והכנסה שלו לרשות היחיד היא תולדה. הגמרא תולה את ההבדל בין הכנסה להוצאה בכך שהוצאה מפורשת בפסוק הציווי של משה שבו הוציא העם נדבות למשכן מבתיהם הפרטיים, וכן בעובדה שהוצאה הייתה חשובה

במשכן ואילו הכנסה לא.¹⁰

בניגוד לסוגיה זו, הגמרא בפרק הראשון מציגה בצורה שונה את מקומם של הוצאה והכנסה במלאכה. הגרא שם דנה בלשון המשנה "יציאות השבת שתיים שהם ארבע" ותוהה מדוע המשנה קוראת גם להכנסה "יציאה". על כך משיב רב אשי:

אמר רב אשי: תנא, הכנסה נמי הוצאה קרי לה. ממאי – מדתנן: "המוציא מרשות לרשות חייב" מי לא עסקינן דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד – וקא קרי לה הוצאה. וטעמא מאי – כל עקירת חפץ ממקומו, תנא הוצאה קרי לה. אמר רבינא: מתניתין נמי דיקא, דקתני יציאות וקא מפרש הכנסה לאלתר – שמע מינה (שבת ב ע"ב).

בתיאורו של רב אשי, אין הבדל בין הכנסה והוצאה. כל הזזה של חפץ ממקומו הוא הוצאה של החפץ מהמקום שבו הוא נמצא. החלוקה בין הכנסה והוצאה היא רק מנקודת מבטו של האדם, שלדידו יש הבדל בין בית לחוץ, ולכן יש הבדל בין הכנסה להוצאה. אולם מצד החפץ, גם הכנסה וגם הוצאה הן רק בתנועה בין מרחבים, כאשר בכל מעבר הוא יוצא ממקום אחד ועובר לאחר.

יוצא מכאן, שבשני הפרקים מוצגות דרכים שונות להגדיר את מלאכת הוצאה. בפרק א מלאכת הוצאה מתוארת מנקודת מבטו של החפץ. לאור זאת, גם הוצאה וגם הכנסה מוגדרות כאבות. בפרק יא מתוארת מלאכת הוצאה מנקודת מבטו של האדם המטלטל, ומכיוון שכך, הוצאה מוגדרת כאב והכנסה כתולדה.¹¹

לאור החלוקה שהסברנו לעיל, ההבדל בין הגדרת ההכנסה מובן. הפרק הראשון מתאר את הוצאה כשביתה. מושא השביתה במלאכת הוצאה הוא החפץ, ששובת במקומו ואסור לטלטלו מרשות לרשות. מכיוון שכך, כל יציאה של החפץ

¹⁰ הפרשים דנו בגירסת הגמרא, האם הכנסה הייתה במשכן אך לא הייתה חשובה או שהיא כלל לא הייתה במשכן. להרחבה עי' שבת צו ע"ב תוד"ה "ולרבי".

¹¹ כך פירשו הרמב"ן והרשב"א על אתר, כלומר שהסוגיה כאן חולקת על הסוגיה בפתיחת פרק יא וסוברת שגם הכנסה וגם הוצאה הן אבות. אולם עיין תוס' ד"ה "מי לא", שנראה שלא סבר שיש כאן חלוקה בהגדרת אבות ותולדות. ונראה לומר שגם לשיטת תוס' שסובר שגם לרב אשי הוצאה היא אב והכנסה היא תולדה, הדבר נובע מפסוקי השביתה של מלאכת הוצאה, ועיין ד ע"ב תוס' ד"ה "ודילמא הנחה".

מהמרחב שבו הוא נמצא פוגמת בשביתה שלו. אין הבדל מהותי בין כניסה לבית או יציאה לחוץ, המוקד הוא הפסקת התנועה בין המרחבים. כל עוד יש תנועה אין שביתה, ומטרת מלאכת הוצאה היא לעצור את המרוצה והתנועה של חפצים ממקומם.

פרק יא מתאר את ההוצאה כמלאכה. כאשר אנו בוחנים את הוצאה כמלאכה, אכן ביציאה יש פן בסיסי יותר של מלאכתיות מאשר בהכנסה לבית. החוץ הוא המרחב שבו מתבצעות הפעולות, והוא רשות הרבים שבו האדם מבצע את העבודות שלו. הוצאה של כלים וחפצים מהבית החוצה היא השלב הראשון של תחילת עשיית המלאכה. כיום נוכל לדמות אותה לאדם שלוקח את תיק המחשב שלו ויוצא לכיוון המשרד שלו. הכנסה, לעומת זאת, מעידה בדרך כלל דווקא על סיום המלאכה. על חזרה של האדם ממרחב החוץ למרחב הביתי שבו הוא מניח את חפציו ועוצר ממלאכה. אומנם גם ההכנסה אסורה, אולם ההוצאה מרכזית יותר ממנה ולכן מוגדרת כאב המלאכה.

לאור דברים אלו, מתבהרת גמרא נוספת שמצרפת עוד מקור למלאכת הוצאה:

תנן: יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות לרשות פטור; ואמאי? הוצאה הא כתיבא: "לא תוציאו משא מבתיכם!" [דאמרי: הוצאה הוא דאסור, הכנסה מותר. ואיבעית אימא] דאמרי: הוצאה (והכנסה) הוא דאסירא, מושיט וזורק שרי. (הוריות ד ע"א).

הגמרא מוכיחה שלמלאכת הוצאה יש מקור בתורה, אולם במקום להביא כמקור את ציווי משה להפסיק את הבאת התרומות למקדש, היא מביאה כמקור פסוקים מספר ירמיהו:

כֹּה אָמַר יְקֹוֹק הַשְּׁמַרְוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִבְאֵתֶם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם: וְלֹא תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְכֹל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וְקִדְשֵׁתֶם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם (ירמיהו יז, כא-כב).¹²

¹² האיסור על הוצאה לצורך מסחר מופיע בהרחבה פעם נוספת בתנ"ך, כאשר בני ישראל שבים מגלות בבל ובוניס מחדש את ירושלים. עיין נחמיה יג, טו-כב.

בפסוקים אלו מתואר האיסור על בני ישראל להוציא חפצים מבתיהם בשבת לצורך מסחר. למעשה, האיסור על מסחר דומה לאיסורו של משה להפסיק להביא תרומות למקדש.¹³ גם במסחר וגם בהבאת תרומה, ההוצאה של החפץ למרחב הציבורי היא מלאכה, מכיוון שהיא משנה את הסטטוס של החפץ. החפץ כבר לא נחשב חפץ פרטי אלא חפץ ציבורי – שנתרם למטרה מסוימת, או יימכר לכל הרוצה. אומנם, גם בהכנסה יש שינוי בסטטוס של החפץ, ולכן גם היא נאסרה, אולם בניגוד להוצאה היא מסיימת את המלאכה והמסחר, ולכן מוגדרת רק כתולדה.¹⁴

עקירה ממקום ד' על ד'

אחד מהפרטים הייחודיים למלאכת הוצאה הוא עובדת היותה מורכבת משתי פעולות – עקירה והנחה. רבות מהסוגיות העוסקות בהוצאה נסובות על פעולות אלו, ובוחנות את דרכי העקירה וההנחה המחייבות. אחד הדינים הבסיסיים בדיני עקירה והנחה, הוא שהעברת חפץ מרשות לרשות מחייבת רק אם נעשתה עקירה והנחה ממקום ד' על מקום ד':

פשט העני את ידו. אמאי חייב? והא בעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ארבעה על ארבעה, וליכא! (שבת ד ע"א).

הנחה זו, שהגמרא מקבלת כהנחת מוצא, איננה ברורה דיה. מדוע רק כאשר חפץ נח על מקום ד' על ד' יכולה להתבצע עקירה? הרי גם כאשר החפץ נח על מרחב צר יותר הוא עובר ממרחב אחד למרחב אחר, והתבצעה הוצאה מרשות לרשות! התוספות שמים לב לכך, ומסבירים את דין מקום ד' על ד' כנובע מפסוקי השביתה של מלאכת ההוצאה:

¹³ ואכן, גם הגמרא בפרק יא וגם הגמרא בהוריות מתארות מדרג שבו הוצאה חמורה יותר מהכנסה. ¹⁴ כפי שביארנו, היו מהמפרשים שהסבירו שהוצאה היא מלאכה גרועה מכיוון שהיא איננה יצרנית. הוצאה למסחר איננה יצרנית במובן זה שאין במעשה המסחר יצירה חדשה אלא רק העברת בעלות, אולם במהותה היא פעולה יצרנית מאוד שמקדמת ומניעה את העולם קדימה, ולכן הוספת הפסוק על איסור הוצאה במקדש ובירושלים משלימה את החיוב על מלאכת הוצאה למרות גריעותה.

אומר ר"ת דאין רגילות להניח החפץ בפחות מד' וכן היה מסתמא במשכן. ועוד אומר ר"י "דאל יצא איש ממקומו" משמע דקאי נמי אחפץ, כלומר ממקומו של חפץ דרשינן בעירובין "דאל יצא" אל יוציא. אף על גב דפשטיה דקרא קאי אמקומו של אדם דהיינו ד' אמות מ"מ משמע נמי מקום החפץ ואין מקום חשוב בפחות מד' (תוס' שם ד"ה "והא בעינן").

על פי הסברו של ר"י, יש קשר עמוק בין שביתת האדם לשביתת הכלים, שמשפיע בצורה דרמטית על הלכות מלאכת הוצאה. כאשר אנו מתכווננים בדין תחומין, אנו רואים שלאדם השוכת יש שני מעגלי מרחב שבתוכם חלה שביתתו: מרחב אחד הוא תחום שבת של אלפיים אמה שבתוכו האדם יכול לנוע, ומרחב שני, קטן יותר, הוא של ארבע אמות, שהוא מקומו הפרטי של האדם.¹⁵ בהתאמה, גם לחפצים יש שני מעגלי מרחב שבהם הם שובתים: מרחב ראשון הוא רשות היחיד, שחפץ ששבת בו יכול להיטלטל בכלו, ומרחב שני, קטן יותר, הוא של ארבעה טפחים, שהוא מקומו הפרטי של החפץ שבו הוא נח. אולם, בעוד שדין תחומין על האדם איננו אחד מל"ט מלאכות שבת, מלאכת הוצאה היא המלאכה החותמת אותן. מכיוון שכך, דיני שביתת החפץ משתלבים עם דיני מלאכת הוצאה ומגדירים אותה. רק כאשר חפץ נעקר ממקום ד' על ד' מתבצעת מלאכת הוצאה בשלמותה, והמטלטל עובר על המלאכה מהתורה.

דין עקירה ממקום ד' על ד' הפך לחלק מהלכות מלאכת הוצאה, למרות שמקורותיו מגיעים מהפסוק "אל יצא" שקודם לציווי על מלאכת הוצאה. דין זה הוא הביטוי המובהק ביותר לשילוב של תפיסת השביתה עם עיצוב המלאכה הסופי של ההוצאה. מכיוון שכך, אין זה מפתיע שעיקרון ד' על ד' מופיע בפרק א, שבו מוצגת מלאכת הוצאה בשיטתיות כשביתה.¹⁶

¹⁵ מקום ארבע אמות של האדם מקבל משמעות הלכתית בשבת כאשר האדם יוצא חוץ לתחום, ואז מותר לו לנוע רק בתוך ארבע אמותיו שהם מקומו. עיין משנה, עירובין ד, א.

¹⁶ המשנה הפותחת את הפרק הראשון היא משנת ההוצאה בין העני ובעל הבית. לאור זאת הגמרא מקשה כיצד יש עקירה והנחה מקום ד' על ד' כאשר מעבר החפץ הוא מיד ליד. בפרק יא, אב הטיפוס של ההוצאה שמופיע במשנה הוא דווקא זריקה, מה שמוביל את הגמרא לדיון בפרטי דין "קלוטה כמי שהונחה" שבו אין הנחה על מקום ד' על ד', ואף על פי כן הזורק מתחייב בהוצאה. למרות שהגמרא מיישבת בין הסוגיות בשני הפרקים ומקבלת את הדינים הנלמדים בשניהם, אנו

הוצאה ושביית כלים

מלאכת הוצאה מופיעה בשני מקומות במסכת שבת, כאשר בכל מקום מופיע פן אחר של ההוצאה. בפרק הראשון מופיעה ההוצאה כחלק משביית השבת. הדבר בא לידי ביטוי גם בלשון המשנה שרומזת שמקורה של מלאכת הוצאה היא פרשת המן, גם במבנה האבות והתולדות של מלאכת הוצאה, וגם בדיני הוצאה שמחייבים עקירה והנחה ממקום ד' על ד'. בפרקים ז-יא חוזרת המשנה לעסוק במלאכת הוצאה אחרי הבאת המשניות שמפרטות את כלל מלאכות השבת. בפרקים אלו מופיעה ההוצאה כאחת מל"ט המלאכות. הדבר בא לידי ביטוי בפסוקים שאותם דורשת הגמרא כמקור למלאכה, במבנה באבות והתולדות שלה, ובפרטי הדינים הנידונים בה, שדומים לדיונים המצויים בכלל המלאכות.¹⁷

הבדלים אלו בין הפרקים מעלים שאלות מהותיות על אופייה של מלאכת הוצאה. ראשית, כפי שפתחנו, לא ברור מדוע המשנה הרחיקה כל כך בין שתי היחידות, ובחרה לפתוח את המסכת כולה במלאכת הוצאה.¹⁸ מעבר לכך, יש להבין מה המשמעות של שביית חפצים שמופיעה בפרק א. החפצים הם דוממים שאינם עובדים ונעים במהלך השבוע, ומדוע יש משמעות לשבייתם בשבת? כדי להשיב על שאלות אלו יש לעיין מחדש בפרק א, ובמיקומה המיוחד של מלאכת הוצאה כפותחת את המסכת.

קושייתו של הריב"א על שיבוץ של הוצאה בריש מסכת שבת נובעת מתפיסת הראשונים שתחילת המסכת מסודרת על פי סדר כרונולוגי של כניסת השבת,

---

ממשיכים לראות שבפרק הראשון מודגשים עקרונות השביתה של ההוצאה, ובפרק יא מודגשים עקרונות המלאכה של ההוצאה.

¹⁷ במיוחד הדיון הנרחב בשיעורי הוצאה המופיע בפרקים ז-י, וזהו לדיוני השיעורים המופיעים במלאכות אחרות.

¹⁸ יש לציין שיחידה נוספת שעוסקת בדיני הוצאה מופיעה ה-ו ועוסקת בהוצאת תכשיטים ובגדים באדם ובבהמה. ביחידה זו לא התעסקנו במאמר זה, והיא עוסקת בפן אחר של ההוצאה. היא אינה מגדירה את המלאכה כפי שמופיע בפרק הראשון ובפרקים ז-יא, אלא דנה בעיקר בגזרות והרחבות לדיני הטלטול.

ומשנה א חורגת מסדר זה. כך מתאר זאת הריב"א:

והוה ליה להתחיל כסדר בדברים דמיירי בע"ש מבעוד יום כגון לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה אין שורין דיו וסמנין ואין צולין בשר ואח"כ במה מדליקין וכירה ובמה טומנין שהם דברים הנוהגים עם חשיכה ואח"כ במה בהמה ובמה אשה יוצאה דברים הנוהגים בשבת עצמו ושוב אבות מלאכות של שבת (שבת ב ע"א תוד"ה יציאות השבת).

פתיחת מסכת שבת היא אחת הדוגמאות המובהקות והברורות ביותר לסידור של המשנה על פי סדר כרונולוגי של התקדמות הזמן. כפי שמתאר הריב"א, אם מתעלמים מהמשנה הראשונה, כל פרק א עוסק בפעולות שיש לעשותן לפני שבת, ואילו פרק ב עוסק בהדלקת נרות וכניסת השבת, וכן הלאה. אולם זהו לא הנושא היחיד שמקשר בין משניות פרק א. החל ממשנה ד מתואר רצף מחלוקות בין בית הלל ובית שמאי, שנוגעות כולן בדברים הנעשים ביום שישי, ובשאלה האם צריך לסיימן מבעוד יום. בגמרא ובתוספתא מובא שרבות מהמחלוקות הללו נובעות ממחלוקת עקרונית בהבנת מהות השבת, והיא שאלת החיוב על שביתת כלים:

אילו עמדו בתשובתן ואילו עמדו בתשובתן אלא שבית שמיי אומרים: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" שתהא כל מלאכתך גמורה מערב שבת. ובית הלל אומרים: "ששת ימים תעבד" מלאכה עושה אתה כל ששה (תוספתא מסכת שבת [ליברמן] פרק א, כא).¹⁹

לא במקרה מחלוקת יסודית זו, בין הלל ושמאי, היא הנושא המרכזי של הפרק הראשון במסכת. מעבר להשלכות ההלכתיות הרבות של מחלוקת זו, היא מהותית ביותר בהבנת מהות השבת. לשיטת בית הלל השבת היא מצווה על האדם ולא על המציאות. כמו בכל שאר המצוות, מי שמצווה על השבת הוא האדם היהודי, ולכן כל עוד הוא שומר על שביתתו השבת מתקיימת. שבת היא אי של שביתה בתוך מציאות שנמצאת במרוצה והתקדמות בלתי פוסקת. לשיטת בית שמאי שבת היא מצווה ייחודית, שאיננה רק ציווי על עם ישראל, אלא על המציאות כולה. השבת הראשונה בתורה היא שבתו של הקב"ה, ששובת מבריאת העולם ביום השביעי,

¹⁹ וכן הוא בגמרא: דתניא: "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו" - לרבות שביתת כלים (שבת יח ע"א).

והעולם כולו מפסיק להיברא ביום זה. גם לאחר שהשבת ניתנה לעם ישראל, האדם היהודי צריך לשמר בחפציו את אותה שבת אלוקית. לא רק הוא שובת, אלא המציאות כולה שובתת איתו. שבת היא הזמן שבו העולם כולו עוצר מלכת.²⁰

במחלוקת יסודית זו, הוכרעה הלכה כבית הלל. ואכן, רבות מהלכות שבת מעוצבות לאור תפיסתם, שדיני שבת ניתנו לאדם היהודי ולא כוללות שביתה של החפצים הדוממים.²¹ כך למשל, מותר להשאיל כלים לגוי אף על פי שהוא ישתמש בהם בשבת,²² לפתוח השקיה ביום שישי שתמשיך ותשקה לאורך השבת,²³ וכן עוד הלכות מרובות.²⁴

למרות ששיטת בית שמאי נדחתה מההלכה, נדמה שיש מלאכה אחת שבה אנו מוצאים הדים לתפיסתם. מלאכת הוצאה, כפי שהיא מתוארת בפרק א בבבלי, מתכתבת פעמים רבות עם תפיסת שביתת כלים. כפי שראינו, לאורך פרק א מוצגת מלאכת הוצאה לא כמלאכה אלא כחלק משביתת השבת, שחלה על אנשים וחפצים כאחד. אם אנו מקבלים את דין "שביתת כלים", ברור למה חפץ צריך מקום ד' על ד', למה נצרכת עקירה והנחה כדי להתחייב, למה "כל עקירת חפץ ממקומו תנא הוצאה קרי לה", ולמה אין הבדל בין הוצאה והכנסה. אם הציווי על השביתה כולל גם את הדומם, מובן היחס אל החפץ כנקודת הייחוס ולא לאדם המטלטל.

אולם עדיין נשאלת השאלה, מדוע מלאכת הוצאה שונה מכל יתר המלאכות? מדוע

²⁰ גם לשיטת בית שמאי יש מצבים מסוימים שבהם הכלים לא שובתים בשבת. כך הוא למשל בכלים שאינם של יהודי [בדומה לבהמה שאינה של יהודי], או כאשר מלאכה לא נעשית בכלי אנושי (עיין שבת יח ע"ב).

²¹ בעניין זה יש לציין שלכו"ע הלכות שבת נוגעות גם לבהמת יהודי ולחי שברשותו, כפי שמפורש בתורה: "וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לִיקְנוֹק אֲלֵהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֲתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְךָ עִבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמַתְךָ וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" (שמות כ, י).

²² שו"ע או"ח רמו, א.

²³ שם רנב, ה.

²⁴ לכאורה כל עקרונות מלאכת מחשבת בשבת, נובעות גם הן מתפיסתם של בית הלל שרק מלאכת האדם נאסרה, ולכן יש מקום לחלק בין מלאכה שנעשתה בכוונה או שלא בכוונה לעניין רמת החיוב.

רק בה מודים בית הלל לבית שמאי, ומקבלים חלק מעקרונות שביתת כלים?²⁵

מקורותיה של ההוצאה מוקדמים לאיסור עשיית מלאכה בשבת, ומופיעים לראשונה בציווי "אל יצא איש ממקומו". ציווי ראשוני זה על השבת הוא המפתח להבנת השבת כולה – זמן שבו האדם שוכת במקומו. עם ישראל מצווה בציווי זה עוד לפני שהשבת ניתנה לעם ישראל במעמד הר סיני ובכניית המשכן. בפרשיית המן, שבה הקב"ה עוצר את הורדת המן ביום השביעי "כי בו שבת מכל מלאכתו", בני ישראל מצווים לשבות גם הם. מלאכת הוצאה היא הקדומה שבמלאכות, שבה באה לידי ביטוי השבת האלוקית המשולבת בשבת האנושית. שבת שבה לא רק האדם מצווה על הפסקת המלאכה, אלה המציאות כולה שובתת – המן מפסיק לרדת, והחפצים לא יוצאים ממקום ששבתו בהם. המהר"ל, בפירושו למסכת שבת, מתאר את איסור הוצאה כמרכזי ביותר בהבנת השבת כולה:

התחיל התנא לשנות יציאות השבת... דמשום על ידי איסור הוצאה יש שביתה בשבת לגמרי, דהא אין איסור עירוב והוצאה ליום טוב, והתנא התחיל לדבריו במה שהוא עיקר שביתת שבת דהיינו ד' יציאות לשבת. וראייה לזה כי בפרק כלל גדול שנה בסיפא המוציא מרשות לרשות, והיינו; כי המלאכה שעל ידו יש שביתה לגמרי ראוי לשנות בסוף. כלומר: שיש לו לשנות כל מלאכות אף בהוצאה ואז הוא שבת לגמרי. ופירוש זה ברור (חידושי גור אריה למהר"ל על מסכת שבת).

אחרי נתינת התורה, בני ישראל מקבלים את השבת כאות ברית בינם ובין הקב"ה, והם מצווים לא לעשות בה מלאכה. לפי הבנת בית הלל, ציווי השבת הוא על האדם, ולכן כל המלאכות כולן נאסרו על האדם היהודי בלבד. גם מלאכת הוצאה הקדומה, מקבלת פנים חדשות ומעוצבת כאחת מל"ט המלאכות שנאסרו על האדם השוכת. השלמה זו הכרחית, מכיוון שבכללי המלאכות הוצאה היא "מלאכה גרועה", ולכן צריך להדגיש את היותה מלאכה למרות שונותה הניכרת משאר המלאכות. כאשר רבי, מסדר המשנה, מפצל את העיסוק במלאכת הוצאה, הוא

²⁵ לא כל דיני "שביתת כלים" חלים במלאכת הוצאה, להלכה ולמעשה. כך לדוגמה, מותר להשאיל חפציו לגוי ביום שישי אף על פי שאותו הגוי יטלטל את החפצים מרשות לרשות. השפעתה של תפיסת שביתת כלים מודגשת בעיצוב איסור הוצאה בשבת בגמרא.

מדגיש את שני היסודות שעליהם מלאכה זו מושתתת. יסוד אחד שבו נפתחת המסכת, שמדגיש את היותה של מלאכה זו "עיקר שביתת השבת" שמבטאת את השביתה של כל רבדי המציאות, ויסוד שני שמדגיש את היותה של מלאכה זו אחת מתוך חבורה של ל"ח מלאכות נוספות.